

08

ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างปัตตานีและญี่ปุ่นในช่วง
ศตวรรษที่ 16-18: การศึกษาผ่านเครื่องถ้วย

Trade Relations between Patani and Japan during the Sixteenth-Eighteenth Centuries: Studying Through Ceramics

Received: February 21, 2023 | Revised: May 19, 2023 | Accepted: May 22, 2023

ดร.วันวิสาข์ ธรรมานนท์*

Dr. Wanwisa Dharnmanonda

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี อีเมล: wanwisa.d@psu.ac.th

Assistant Professor, Department of History, Faculty of Humanities and Social
Sciences, Prince of Songkla University, Pattani Campus. email: wanwisa.d@psu.ac.th

บทคัดย่อ

ปัตตานีเป็นเมืองท่าหนึ่งเกิดขึ้นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 15 มีความสำคัญในฐานะเป็นสถานที่การค้าซึ่งมีสินค้าหลากหลายชนิดที่ตลาดต้องการ ดึงดูดให้พ่อค้านานาชาติเข้ามาค้าขายยังสถานที่แห่งนี้ ความสัมพันธ์ทางการค้าที่ปรากฏผ่านหลักฐานประเภทเอกสารแสดงให้เห็นว่า ญีปุ่นเป็นหนึ่งในคู่ค้าสำคัญของปัตตานี เริ่มตั้งแต่การติดต่อผ่านริวกิวไปจนถึงการติดต่อผ่านจีนและดัตช์ กระทั่งถึงช่วงเวลาที่ยี่ปุ่นประกาศปิดประเทศ อย่างไรก็ตามหลักฐานทางโบราณคดีเป็นหลักฐานประเภทหนึ่งซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศ และโบราณวัตถุที่ยังคงเหลือสภาพให้ศึกษาก็คือ ภาชนะดินเผา บทความนี้มีวัตถุประสงค์คือ ใช้หลักฐานทางโบราณคดีที่เหลืออยู่ศึกษาร่วมกับข้อมูลเอกสารประวัติศาสตร์ เพื่อวิเคราะห์ถึงช่วงเวลาในการค้าเครื่องถ้วยญีปุ่นในปัตตานี รวมไปถึงค้นหาผู้นำเข้าและกลุ่มผู้บริโภคอีกด้วย

ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มกบฏเจ็ญ เจิงกงเป็นผู้นำเครื่องถ้วยญีปุ่นเข้ามาขายที่ปัตตานีในช่วงแรก แต่เมื่อกบฏกบฏนี้ถูกปราบปราม พ่อค้าชาวจีนจึงเป็นผู้ที่นำเข้ามาต่อมา ทั้งนี้ระยะเวลาทั้งหมดในการค้าขายเครื่องถ้วยอยู่ในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 17 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 18 และสันนิษฐานว่าผู้บริโภคเครื่องถ้วยญีปุ่นหลักคือ ชาวจีนที่ตั้งรกรากอยู่ในปัตตานีนั่นเอง

คำสำคัญ: เครื่องถ้วยญีปุ่น, การค้าปัตตานี-ญีปุ่น

A b s t r a c t

Since international commerce in Southeast Asia started in the late fifteenth century, the expansion of trade had led to the development of many ports in the Malay Peninsula and the archipelago. Patani was a port that occurred during this period. Its significance as an entrepot was based on the fact that it had all the products the market required. International traders came to this hub to conduct their business here, and one of the main trading partners for Patani was Japan. Many records make it clear that these two countries had a commercial relationship. However, we see further evidence in archaeological artifacts, especially the various types of ceramics indicating this relationship. The objective of this paper is to analyze this archaeological evidence along with historic documents to establish the timeline of trade relations between Patani and Japan during the 16-18th centuries. The results of the study have shown that Chinese merchants brought Japanese wares to Patani from the middle of the 17th century to the early 18th century and Chinese residents of Patani were the primary buyers of Japanese wares.

Keywords: Japanese Porcelain, Trade between Patani and Japan

บทนำ

นับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 15 เป็นต้นมา การค้าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการขยายตัวขึ้นอย่างน้อย 2 เรื่องด้วยกัน ได้แก่ 1) การส่งคณะสำรวจของจักรพรรดิหย่งเล่อ (ค.ศ. 1402-1424) แห่งราชวงศ์หมิง เดินทางไปยังโพ้นทะเลถึง 6 ครั้ง ในภารกิจการเดินทางออกเยี่ยมเมืองท่าต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้พ่อค้าจีนซึ่งเดินทางมากับคณะทูตนำพริกไทย เครื่องเทศ ไม้ฝาง และของป่าอื่นๆ ในปริมาณมากกลับไปยังจีน จึงเป็นแรงกระตุ้นเพิ่มการผลิตพืชผลของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพื่อตลาดในประเทศจีน และ 2) ความต้องการสินค้าประเภทเครื่องเทศและของป่าในยุโรปเพิ่มมากขึ้น ประจวบกับราชวงศ์หมิงมีอำนาจขึ้นในอียิปต์ มีผลทำให้เส้นทางการค้าจากมหาสมุทรอินเดียผ่านทะเลแดงมีความมั่นคงอย่างมาก จากปัจจัยดังกล่าว ส่งผลให้มีการผลิตสินค้าและเกิดเมืองท่าบริเวณคาบสมุทรมาลายูและหมู่เกาะอินโดนีเซียเพิ่มขึ้น เช่น อูรุธยา ปาไซ มะละกา อันนัม รวมถึงเมืองท่าของรัฐปัตตานีด้วยเช่นเดียวกัน เมืองปัตตานีมีลักษณะเป็นสถานการค้ามากกว่าจะเป็นเพียงเมืองท่าที่ให้เรือจอดแวะพัก เป็นสถานที่รวมของทรัพยากรธรรมชาติอันเป็นสินค้าสำคัญที่ตลาดต้องการ อีกทั้งยังเป็นบริเวณที่ผลิตข้าวและเกลือได้เองจนสามารถส่งออกได้ด้วย จึงเป็นศูนย์รวมของสรรพสินค้านานาชนิด ปัตตานีมีความสำคัญและเด่นชัดขึ้น

หลังจากมะละกาทกเป็นของโปรตุเกสใน ค.ศ. 1511 ซึ่งทำให้ปัตตานีพัฒนาขึ้นมาเป็นเมืองท่าที่มีความสำคัญของคาบสมุทรมลายูฝั่งตะวันออกแทน ทั้งนี้เครือข่ายการค้าของรัฐปัตตานีมีทั้งประเทศตะวันตกและตะวันออก

เนื่องจากการศึกษาประวัติศาสตร์ปัตตานีในยุคการค้ารุ่งเรืองที่ผ่านมา มักเป็นการเน้นเฉพาะหลักฐานเอกสาร และด้วยเหตุที่ผู้เขียนทำการขุดค้นทางโบราณคดี ณ แหล่งขุดค้นบ้านต้นหยงลูโละ ตำบลต้นหยงลูโละ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี เมื่อ ค.ศ. 2017 ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการใช้หลักฐานทางโบราณคดีโดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิเคราะห์เศษภาชนะดินเผาจากต่างประเทศ ซึ่งมีเครื่องถ้วยญี่ปุ่นร่วมอยู่ด้วยเป็นจำนวนมาก มาศึกษาพร้อมกับข้อมูลเอกสารด้านประวัติศาสตร์ ทั้งนี้เพื่อวิจิตรถึงระยะเวลาที่แน่นอนของการค้าเครื่องถ้วยญี่ปุ่นในปัตตานี รวมไปถึงกลุ่มพ่อค้าผู้นำเข้าและผู้บริโภค โดยมีขอบเขตของการศึกษาอยู่ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16-18 อันเป็นช่วงเวลาที่การค้าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กำลังเฟื่องฟู

ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นและอยุธยา¹

หากจะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับปัตตานี จำเป็นต้องกล่าวถึงความสัมพันธ์ของอยุธยาและญี่ปุ่นเป็นลำดับแรกก่อน ทั้งนี้ไม่สามารถ

¹ รัฐปัตตานีในบทความนี้ หมายถึง รัฐโบราณที่ตั้งอยู่บนคาบสมุทรมลายู มีชื่อเสียงในฐานะเป็นเมืองท่าการค้านานาชาติในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 15-17

ปฏิเสธได้ว่า รัฐเมืองท่าโบราณสำคัญของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เป็นจุดหมายของพ่อค้าชาวต่างชาติในอันดับต้นๆ นั้นคือ อยุธยา อีกทั้งยังเป็นรัฐที่ทรงอำนาจที่สุดในบริเวณอ่าวไทย (Lapian 1999: 140) ปัตตานีจึงมีความสัมพันธ์กับอยุธยาในรูปแบบของรัฐบริณการ² (The Tributary State) ซึ่งเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางการเมืองของยุคจาริต ด้วยเหตุนี้จึงควรทำความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของญี่ปุ่นกับอยุธยาเพื่อให้เห็นการค้าในภาพรวมเสียก่อน กล่าวคือ ผู้ที่เข้ามาติดต่อกับอยุธยาในระยะแรกไม่ใช่ประเทศญี่ปุ่น แต่เป็นอาณาจักรริวกิว ซึ่งตั้งอยู่บนหมู่เกาะเล็กๆ ทางตอนใต้ของประเทศญี่ปุ่น ภายหลังเมื่อรวมเข้ากับญี่ปุ่นใน ค.ศ. 1872 จึงกลายเป็นจังหวัดโอกินาวา ชาวริวกิวในอดีตส่งเรือออกมาซื้อสินค้ากับอาณาจักรต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพื่อนำไปถวายเป็นเครื่องบรรณาการให้กับราชวงศ์หมิงของจีนและนำไปขายต่อยังญี่ปุ่นและเกาหลี ทั้งนี้ ตลอดเวลาเกือบ 500 ปี ที่ริวกิวติดต่อกับรัฐเหล่านี้ ราชสำนักริวกิวได้เก็บจดหมายโต้ตอบและบันทึกการเดินทางไว้ในชุดเอกสารที่มีชื่อว่า “เรคิโดโฮอัน” (Rekidai Hoan)

เอกสารเรคิโดโฮอัน เริ่มปรากฏมีเรื่องเกี่ยวกับอยุธยาใน ค.ศ. 1425 (ปิยดา ชลวร 2554: 28) แต่ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับริวกิวสามารถสืบย้อนกลับไปได้ก่อนหน้านี้ไม่น้อยกว่า 20 ปี ซึ่งพระราชพงศาวดารราชวงศ์หมิงบันทึกไว้ว่า ใน ค.ศ. 1404 มีสำเภาอยุธยาที่จะเดินทางไปริวกิว ลอยมาติดฝั่งทะเลในมณฑลฮกเกี้ยน แสดงให้เห็นว่าอยุธยาและริวกิวเดินทางติดต่อค้าขายระหว่างกันตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 15 แล้ว (อิชิอิ โยเนะโอะ และ โยชิกาวะ โทชิฮารุ 2530: 9) สำหรับริวกิวนั้น อยุธยามีความสำคัญในฐานะคู่ค้าเป็นอันดับต้นๆ เห็นได้ในข้อมูลเรคิโดโฮอันแสดง

² ระบบบริณการเป็นความสัมพันธ์ทางการเมืองที่ขึ้นอยู่กับการยอมรับอำนาจซึ่งกันและกันระหว่างรัฐขนาดใหญ่และรัฐขนาดเล็ก ความสัมพันธ์ของรัฐในยุคจาริตอาศัยระบบบริณการในการแสดงออกถึงการยอมรับอำนาจของอีกฝ่ายที่เหนือกว่าตน การส่งเครื่องราชบรรณาการไม่ใช่มีแต่เฉพาะรัฐในแผ่นดินใหญ่ แต่ยังรวมถึงรัฐในบริเวณคาบสมุทรมาลายูและหมู่เกาะ ครอบคลุมทั้งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ถึงจำนวนสำเนาที่รืกริวส่งไปยังอาณาจักรในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่ ค.ศ. 1425-1570 พบว่ามีประมาณ 150 ลำ ในจำนวนนี้เดินทางไปยังอยุธยา 58 ลำ ซึ่งนับว่ามากที่สุด เกือบเป็นร้อยละ 40 ของจำนวนสำเนาทั้งหมดที่ส่งมายังดินแดนแถบนี้ (อิชิอิ โยเนะโอะ และ โยชิกาวะ โทชิฮารุ 2530: 9) และที่น่าสนใจคือ ส่งไปยังปัตตานีถึง 10 ลำด้วยกัน อย่างไรก็ตาม อยุทธยาอยู่ในฐานะที่มีความสำคัญต่อรืกริวมากที่สุด

รูปแบบการซื้อขายของรืกริวและอยุธยา นั้น เป็นการซื้อขายระหว่างรัฐต่อรัฐ สินค้าของรืกริวนำเข้ามายังอยุธยา เป็นสินค้าที่ผลิตขึ้นในประเทศจีนและญี่ปุ่น เนื่องจากอาณาจักรรืกริวไม่มีทรัพยากรที่ใช้เป็นสินค้าส่งออกได้มากนัก พ่อค้ารืกริวจึงนำสินค้าของจีน ได้แก่ ผ้าแพรขาว เครื่องถ้วย ผ้าขนสัตว์ ผ้าไหม และสินค้าของญี่ปุ่น ได้แก่ ดาบและพัด ไปขายให้แก่อยุธยา ในขณะที่อยุธยาขายไม้ฝาง ผ้าฝ้ายพิมพ์ สุธา พริกไทย ให้แก่รืกริว ซึ่งรืกริวนำสินค้าส่วนหนึ่งไปถวายเป็นเครื่องบรรณาการแด่จักรพรรดิหมิง และนำสินค้าอีกส่วนส่งออกขายยังเกาหลีและญี่ปุ่นอีกทอดหนึ่ง (Breazeale 1999: 27) รืกริวจึงไม่เพียงรัฐบรรณาการของจีนที่ทำหน้าที่ส่งเครื่องบรรณาการเท่านั้น แต่ยังมิบทบาทเป็นพ่อค้าคนกลางในการแสวงหากำไรจากสถานการณ์อีกด้วย

สินค้าส่งออกที่น่าสนใจของอยุธยาในที่นี้คือ ไม้ฝางและเครื่องถ้วย ไม้ฝางนั้นชาวญี่ปุ่นเรียกว่า โซโบคุ (Soboku) แต่ส่วนมากนิยมเรียกว่า สุโอ (Suo) ใน ค.ศ. 1480 ไม้ฝางจากอยุธยามาถึงรืกริว มีน้ำหนักรวมถึง 3,000 กิโลกรัม ความสำคัญของไม้ฝางอยู่ที่แกนของมัน เมื่อนำไปย้อมผ้าแล้วให้สีแดงหรือสีม่วงได้ ญี่ปุ่นในสมัยเฮอัน (Heian ค.ศ. 794-1185) มีกฎหมายว่าด้วยการแต่งกายของข้าราชการสำนัก (Ifuku-rei) กำหนดการแต่งกายของขุนนางโดยใช้สีของเสื้อผ้าแบ่งตามลำดับชั้น ผ้าที่ย้อมด้วยแกนไม้ฝางเป็นของขุนนางยศต่ำกว่าขุนนางที่แต่งกายด้วยสีม่วง แต่สูงกว่าขุนนางที่แต่งกายด้วยผ้าสีแดงหม่นและสีแดงเข้ม ไม้ฝางนับเป็นของหายากและราคาแพงของญี่ปุ่นในยุคนั้น โดยมีพ่อค้าชาวรืกริวเป็นผู้นำเข้าในระยะแรก (อิชิอิ โย

เนอะโอะ และ โยชิกาวะ โทชิฮารุ 2530: 16)

ส่วนเครื่องถ้วยที่อยุธยาส่งออกนั้นคือ เครื่องสังคโลก ซึ่งผลิตอยู่ในแถบเมืองสุโขทัยและศรีสัชนาลัย แต่เดิมใช้เป็นสินค้าอุปโภคภายในประเทศเท่านั้น ในคริสต์ศตวรรษที่ 15 กลายเป็นสินค้าส่งออก และดำเนินต่อไปจนถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 16 แม้จะยังไม่ทราบแน่ชัดว่าเครื่องถ้วยสุโขทัยนำเข้ามายังอาณาจักรริวกิวครั้งแรกเมื่อใด แต่การขุดค้นทางโบราณคดีในพื้นที่ตั้งของปราสาทนาถิกินเดิม พบเศษภาชนะเครื่องเคลือบสังคโลกปะปนอยู่ด้วย นักวิชาการสันนิษฐานว่าอาจนำเข้ามายังริวกิวก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 15 แล้ว (อิซึอิ โยเนะโอะ และ โยชิกาวะ โทชิฮารุ 2530: 30) อย่างไรก็ตาม เมื่อมะละกาเจริญขึ้นและกลายเป็นศูนย์กลางการค้าแห่งใหม่ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ริวกิวก็เดินทางติดต่อกับอยุธยาบ่อยลง แต่กลับไปทำการค้าที่มะละกาเกือบทุกปี จนกระทั่งหลัง ค.ศ. 1511 ไม่มีหลักฐานการเดินทางไปมะละกาอีกเลย สาเหตุคงเป็นเพราะมะละกาตกเป็นเมืองขึ้นของโปรตุเกส ตั้งแต่นั้น ทั้งนี้เส้นทางการค้าของริวกิวเปลี่ยนจากมะละกามาเป็นปัตตานีแทน (ปิยดา ชลวร 2554: 34-38)

การติดต่อกับอยุธยาต่อเนื่องมาจนถึง ค.ศ. 1570 ลำเภาริวกิวที่เคยเดินทางติดต่อค้าขายกับอยุธยาเป็นประจำเกือบทุกปีก็ยุติการมาเยือนมิใช่เฉพาะอยุธยาเท่านั้น กษัตริย์ริวกิวได้ยุติการส่งลำเภามายังดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งหมด และมุ่งหน้าไปค้าขายกับญี่ปุ่นแทน นักประวัติศาสตร์อธิบายปรากฏการณ์นี้ว่า เนื่องจากริวกิวเริ่มมีคู่แข่งทางการค้า ดังเช่น พ่อค้าชาวจีนที่ไม่สนใจนโยบายห้ามชาวจีนออกนอกประเทศของราชวงศ์หมิง และการปรากฏของสำเภาติดอาวุธของโปรตุเกสและสเปนซึ่งมีที่มั่นอยู่ที่มาเก๊าที่บ่มะนิลา นอกจากนี้ บริเวณน่านน้ำทะเลจีนใต้ ฝั่งของสำเภาญี่ปุ่นที่ได้รับใบเบิกরণประทับตราแดงจากโชกุนก็บอกสละบัดขึ้นแทนลำเภาริวกิวแล้วในขณะนั้น

อย่างไรก็ดี ลำเภาญี่ปุ่นทุกลำที่จะเดินทางไปยังต่างประเทศต้องได้รับใบเบิกরণประทับตราแดง เพื่อเป็นหลักฐานแสดงว่ารัฐบาลญี่ปุ่นอนุญาต

ให้สำเภาเดินทางออกนอกประเทศได้ สำเภาลำใดที่เดินทางออกไปโดยไม่
ใบเบิกร่อง ถือว่าเป็นสำเภาโจรสลัดซึ่งมีความผิดตามกฎหมาย เนื่องจาก
ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16 มีโจรสลัดญี่ปุ่นที่เรียกว่า วาโก คอยปล้นสะดม
ตามชายทะเลบริเวณคาบสมุทรเกาหลีและชายฝั่งทะเลจีน เมื่อเข้าสู่ช่วง
ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17 สำเภาสลัดญี่ปุ่นขนยาน่าน้ำแล่นออกไปไกลถึง
ดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เห็นได้จากพระราชสาส์นของสุลต่านแห่ง
ปัตตานีร้องเรียนไปยังญี่ปุ่นใน ค.ศ. 1606 เรื่องสำเภาสลัดญี่ปุ่นปล้นสดมภ์
อยู่แถบชายฝั่งทะเลปัตตานี

ความสัมพันธ์ติดต่อกันระหว่างญี่ปุ่นกับอยุธยา นับตั้งแต่ ค.ศ. 1604 อัน
เป็นปีที่มีการออกใบเบิกร่องให้แก่สำเภาที่จะเดินทางไปอยุธยา จนกระทั่งถึง
ค.ศ. 1635 ซึ่งเป็นปีที่รัฐบาลญี่ปุ่นสั่งห้ามชาวญี่ปุ่นเดินทางออกนอกประเทศ
เป็นระยะเวลาถึง 32 ปีนั้น ปรากฏมีสำเภาญี่ปุ่นที่ได้รับใบเบิกร่องเดินทาง
ไปอยุธยาอย่างน้อย 56 ลำ ไม่นับรวมสำเภาไม่มีใบเบิกร่องที่เดินทางอย่าง
ผิดกฎหมาย จึงไม่ได้รับการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ (Nagazumi
1999: 96) เป็นที่ทราบกันดีว่า สินค้าของอยุธยานำเข้าไปยังญี่ปุ่นคือหนัง
กวาง อย่างไรก็ตาม กรุงศรีอยุธยาไม่มีหนังกวางที่จะส่งออกได้อย่างเพียงพอ
แต่หนังกวางเหล่านั้นนำมาจากดินแดนบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอน
ใน ได้แก่ พิชณุโลก กำแพงเพชร สวรรคโลก และสุโขทัย รวมถึงพื้นที่ใน
ภูมิภาคอื่นๆ คือ เชียงใหม่ ลำานนา ลำานช้าง ตาก เพชรบูรณ์ นครราชสีมา
กัมพูชา นครศรีธรรมราช สงขลา และปัตตานี ในขณะที่ชุมชนชาวญี่ปุ่นที่
อาศัยอยู่ ณ กรุงศรีอยุธยาเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการค้าหนังสัตว์ เพราะเป็นผู้
มีความชำนาญในการฟอกหนังและจัดเตรียมหนังเพื่อส่งออก (วรางคณา นิ
พัทธ์สุขกิจ 2550: 28) ทั้งนี้ ญี่ปุ่นมีความต้องการหนังกวางเป็นจำนวนมาก
เห็นได้อย่างชัดเจนจากปริมาณส่งออก ดังตัวอย่างใน ค.ศ. 1613 เพียงปีเดียว
อยุธยาส่งออกหนังกวางไปถึง 120,000 ผืน (กรมศิลปากร 2522: 14) หนัง
กวางเหล่านั้นนำไปเป็นวัตถุดิบทำเครื่องหนัง เสื้อหนัง ถุงมือ รวมถึงของปิ่น
หนังกวางเนื้ออ่อนใช้สำหรับเช็ดเลนส์ (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 แสดงรายการสินค้าที่บริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดา³ จากสำนักงานในกรุงศรีอยุธยาส่งไปญี่ปุ่นระหว่าง ค.ศ. 1633-1694

รายการสินค้า	ปริมาณส่งออกต่อปี ระหว่าง ค.ศ. 1633-1663	ปริมาณส่งออกต่อปี ระหว่าง ค.ศ. 1664-1694
หนังกวาย	1,970,124 ผืน	1,453,000 ผืน
ไม้ฝาง	78,343 ทาบ (picul)	17,839 ทาบ
หนังปลากะเบน	464,126 ผืน	500 ผืน
ครึ่ง	3,163 ทาบ	181 ทาบ
หนังวัวและหนังควาย	116,005 ผืน	116,000 ผืน
ไม้กฤษณา	8,353 แคทตี (catty)	0
ดีบุก	307 ทาบ	0
งาช้าง	309 ทาบ	100 ทาบ
ซีผึ้ง	207 ทาบ	79 ทาบ
เขาวัว เขาควาย	79,700 เขา	808 เขา

(ที่มา: George Vinal Smith, *The Dutch in seventeenth-century Thailand* (Illinois: Center for Southeast Asian Studies, 1977), 80.)

ในขณะที่สินค้าอีกประเภทหนึ่งซึ่งไม่ได้รับการบันทึกไว้ แต่ปรากฏหลักฐานทางโบราณคดี คือ เครื่องเคลือบสังคโลก ดังที่กล่าวไปแล้วในกรณีของริวกิว สำหรับญี่ปุ่นนั้น ยังไม่ปรากฏแน่ชัดว่าเครื่องสังคโลกนำเข้ามาเมื่อใด จึงมีนักวิชาการเสนอข้อสันนิษฐานไว้หลายประการ เช่น กิกะ เท็ตสึจิ และ มิกิ ซากาเอะ ผู้เชี่ยวชาญเครื่องสังคโลกเสนอว่า เครื่องสังคโลกนำเข้ามายังญี่ปุ่นครั้งแรกโดยพวกวาโก ซึ่งเป็นกลุ่มโจรสลัด แต่ชาร์ลส์ เนลสัน สปีงก์ ไม่เห็นด้วยกับข้อสันนิษฐานดังกล่าว เพราะกลุ่มวาโกมักจะแล่นเรืออยู่ในแถบทะเลจีนใต้และเวียดนาม ซึ่งพบเครื่องสังคโลกน้อยมากในพื้นที่แถบนี้ แสดงว่าจีนและเวียดนามไม่ใช่ลูกค้าสำคัญของอยุธยา ดังนั้นกลุ่มวาโกที่เดินเรือและขึ้นบกในบริเวณนี้ จึงไม่น่าจะเป็นผู้นำเครื่องสังคโลกไปสู่ญี่ปุ่นได้ (Spinks 1956: 97) ส่วนจอห์น กาย เสนอว่า ชาวริวกิวซึ่งเป็นพ่อค้า

³ ในบทความนี้ใช้คำว่าฮอลันดาและดัตช์สลับกันตามความเหมาะสมซึ่งหมายถึงประเทศเนเธอร์แลนด์ในปัจจุบัน มีชื่อเดิมว่าฮอลแลนด์

คนกลางเป็นผู้นำเครื่องสังคโลกเข้าสู่ญี่ปุ่น (Guy 1986: 61)

เครื่องถ้วยสังคโลกจากการขุดค้นทางโบราณคดีที่ปรากฏในเมืองซากาอิ เมืองท่าโบราณบนเกาะฮอนชู และเมืองฮาคาตะ ทางตอนเหนือของเกาะคิวชู ประเทศญี่ปุ่น เป็นเครื่องสังคโลกแบบกระปุก ถ้วยสีน้ำตาล และเครื่องเคลือบสีเขียว และยังพบเศษชิ้นส่วนประเภทขวด (Long-neck bottle) และขอบปากภาชนะประเภทถ้วยอีกด้วย เครื่องถ้วยที่พบเหล่านี้เป็นภาชนะที่ใช้ประกอบพิธีชงชาทั้งหมด (Cort 1993: 37-40) สามารถกำหนดอายุอยู่ในราวคริสต์ศตวรรษที่ 17 ซึ่งเป็นช่วงที่ญี่ปุ่นมีการติดต่อกับอยุธยาโดยตรง ไม่จำเป็นต้องใช้พ่อค้าคนกลางเช่นริวกิวอีกต่อไป

สำหรับอยุธยาเองนั้น หลักฐานที่แสดงถึงความสัมพันธ์กับญี่ปุ่น ปรากฏเป็นรูปธรรมมากกว่า กล่าวคือ ชาวญี่ปุ่นเดินทางมายังกรุงศรีอยุธยา ตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษที่ 1580 ลงหลักปักฐานและสร้างหมู่บ้านของตนบนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ห่างจากเกาะกรุงลงไปทางทิศใต้เล็กน้อย การที่ชาวญี่ปุ่นเข้ามาอาศัยอยู่ในกรุงศรีอยุธยา ทำให้เกิดการส่งสินค้าอันเป็นของฟุ่มเฟือยจากญี่ปุ่น เพื่อตอบสนองความต้องการใช้ของจาก “บ้าน” ตนเอง หนึ่งในสินค้าที่กล่าวถึงก็คือ เครื่องถ้วยญี่ปุ่นนั่นเอง เครื่องถ้วยที่ส่งมาขายนี้เรียกรวมๆ ว่า เครื่องถ้วยอิเซิน ประกอบด้วย เครื่องถ้วยแบบต่างๆ อีกหลากหลาย ได้แก่ เครื่องถ้วยคาร์ตซี, อาริตะ, เนบิซิมะ และคาเคมอน เทจิโร ยามาวากิให้ความเห็นว่า ในช่วง ค.ศ. 1647 เครื่องถ้วยญี่ปุ่นถูกส่งออกจากเมืองท่านางาซากิ มาสู่กัมพูชาโดยผ่านไทย (Nogami 2006: 124-130) แต่หลักฐานบันทึกของบริษัท VOC⁴ ที่กล่าวถึงเครื่องถ้วยญี่ปุ่น ปรากฏขึ้นครั้งแรกใน ค.ศ. 1666 ซึ่งบริษัทนำเครื่องถ้วยอิเซินมายังอยุธยาเป็นจำนวน 1,790 ชิ้น ต่อมาใน ค.ศ. 1671 ส่งมาขาย 2 ครั้ง จำนวน 153 ชิ้น และ 318 ชิ้น และใน ค.ศ. 1677 มีจำนวนถึง 2,261 ชิ้น (กรมศิลปากร

⁴ VOC ในบทความนี้หมายถึง บริษัท Dutch East India Company หรือ Vereenigde Oost-Indische Compagnie ในภาษาดัตช์ บริษัท VOC ก่อตั้งขึ้นใน ค.ศ. 1602 ที่กรุงอัมสเตอร์ดัม ประเทศเนเธอร์แลนด์ เพื่อทำการค้ากับโลกตะวันออก

2540: 149) การขุดค้นทางโบราณคดีพบเศษเครื่องถ้วยอิเซ้น ช่วยยืนยันหลักฐานเอกสารเหล่านี้ได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ พื้นที่สำคัญที่พบเครื่องถ้วยอิเซ้นมี 3 แห่งด้วยกัน คือ (ศศิพรรณ ศรีกล้า 2547: 41)

1. จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยการขุดค้นทางโบราณคดีและขุดแต่งพระราชวังโบราณ และปฏิบัติการโบราณคดีใต้น้ำในแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณเกาะเรียน ริมฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นบริเวณที่ตั้งของหมู่บ้านญี่ปุ่น

2. จังหวัดลพบุรี บริเวณบ้านหลวงรับราชทูตหรือบ้านเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เจ้าพระยาวิชาเยนทร์ คือ คอนสแตนติน ฟอลคอน ชาวกรีกที่เข้ามารับราชการในราชสำนักอยุธยา มีภรรยาเป็นลูกครึ่งญี่ปุ่น-โปรตุเกสเกิดในประเทศไทย

3. จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นเมืองท่าสำคัญอีกแห่งหนึ่งในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16-17 มีพ่อค้าชาวต่างชาติแล่นเรือเข้ามาค้าขายเป็นจำนวนมาก ทั้งพ่อค้าชาวจีน อินเดีย ตะวันออกกลาง และดัตช์ จากหลักฐานเอกสารพบว่า ในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (ค.ศ. 1629-1656) มีการแต่งตั้งขุนนางชาวญี่ปุ่นไปรับราชการที่เมืองนครศรีธรรมราช พร้อมทั้งอพยพชาวญี่ปุ่นจำนวน 300-400 คน มาอยู่ที่เมืองนี้ด้วย นอกจากแหล่งที่ได้ยกตัวอย่างมาแล้วนี้ ยังพบเครื่องถ้วยอิเซ้นในการขุดค้นทางโบราณคดีพื้นที่จังหวัดปัตตานีของผู้เขียนด้วยเช่นกัน

การพบเครื่องถ้วยอิเซ้นในเขตพระราชวังโบราณ แสดงว่าผู้ใช้เครื่องถ้วยอิเซ้น คือ เชื้อพระวงศ์หรือขุนนางชั้นสูง ในขณะที่การพบเครื่องถ้วยอิเซ้นบริเวณเกาะเรียน ซึ่งเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านญี่ปุ่นในกรุงศรีอยุธยา บริเวณบ้านของวิชาเยนทร์ จังหวัดลพบุรี จังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นสถานที่ที่มีชาวญี่ปุ่นอาศัยอยู่ เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าเครื่องถ้วยอิเซ้นเป็นเครื่องถ้วยที่นิยมใช้ในหมู่ชาวญี่ปุ่น อีกทั้งเป็นเครื่องถ้วยที่เชื้อพระวงศ์และขุนนางชั้นสูงนิยมใช้ มิใช่เครื่องถ้วยที่สามัญชนอยุธยา

ทั่วไปใช้แต่อย่างใด (ศจีพรรณ ศรีกล้า 2547: 44)

พื้นหลังประวัติศาสตร์ของปัตตานีในบริบททางการค้า

ปัตตานีเป็นรัฐเมืองท่า ตั้งอยู่ตอนกลางของคาบสมุทรมลายู พัฒนาขึ้นจากหมู่บ้านชาวประมงเล็กๆ และเมื่อราชวงศ์ศรีวังสาขึ้นปกครองในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16-17 จึงพัฒนาให้หมู่บ้านนี้กลายเป็นเมืองท่าที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง แม้ปัตตานีอยู่ในฐานะเมืองประเทศราชของอยุธยา แต่ก็มียุทธศาสตร์ในการค้าขาย ด้วยมีที่ตั้งในทำเลอย่างเหมาะสม กล่าวคืออยู่ริมทะเลบนคาบสมุทรมลายู ซึ่งเป็นเส้นทางการค้าที่สำคัญมาแต่โบราณ บริเวณอ่าวปัตตานียังเป็นแนวชายฝั่งทอดยาวเกือบสี่สิบกิโลเมตร ทำให้สามารถใช้เป็นที่หลบลมมรสุมสำหรับนักเดินเรือ ดังนั้นเมื่อเมืองพัฒนาขึ้นจนกลายเป็นสถานีการค้าในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 จึงเป็นจุดหมายสำคัญอีกแห่งหนึ่งในเครือข่ายการค้าโลกของยุคนั้น

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16-17 เป็นสมัยที่การค้าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เจริญสูงสุด การที่โปรตุเกสยึดมะละกาและควบคุมเส้นทางการค้าในช่องแคบมะละกาไว้ได้ใน ค.ศ. 1511 ทำให้มะละกาสูญเสียความเป็นศูนย์กลางการค้าในแถบคาบสมุทรมลายูไปด้วย ส่วนเมืองท่าปัตตานีกลับเจริญขึ้นแทนที่ เนื่องจากพ่อค้าชาวอาหรับ อินเดีย และจีน ต่างเปลี่ยนเส้นทางเดินเรือไปยังปัตตานีแทน ปัตตานีจึงกลายเป็นสถานที่พ่อค้าหลากหลายชาติมารวมกันและเป็นแหล่งซื้อขายสินค้า แม้แต่ชาวยุโรปก็ยังเดินทางเข้ามา ชาวยุโรปชาติแรกที่เข้ามาปัตตานีคือ โปรตุเกส ต่อมาคือ ดัตช์หรือ

⁵ สถานะหัวเมืองประเทศราชของปัตตานีที่มีต่ออยุธยานั้น กล่าวได้ว่าเป็นมุมมองทางประวัติศาสตร์ที่มีความขัดแย้งกันระหว่างหลักฐานจากภายนอกและหลักฐานพื้นถิ่น เนื่องจากความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครองระหว่างหัวเมืองประเทศราชกับราชธานี (อยุธยา) ดำเนินไปอย่างหลวมๆ ราชธานีไม่สามารถเข้าไปควบคุมกิจการภายในของหัวเมืองประเทศราชได้โดยตรง ฉะนั้น เมื่อใดก็ตามที่ราชธานีอ่อนแรง หรือเมืองประเทศราชมีความแข็งแกร่งมากพอ ก็ย่อมเกิดความขัดแย้งจากการไม่ยอมรับอำนาจของราชธานี. ดู ปิยชาติ สิงห์, “การศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของเมืองท่าปัตตานี นครศรีธรรมราช สงขลา ระหว่างพ.ศ. 2133-2231.” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2550), 122.

ฮอลันดา ซึ่งมีบริษัท VOC เข้ามาขออนุญาตผู้ปกครองปัตตานีตั้งโกดังสินค้าที่นี้ด้วย สิ่งที่ทำให้ปัตตานีดึงดูดเหล่าพ่อค้าต่างชาติให้เข้ามาได้ก็คือ การที่ปัตตานีเป็นแหล่งรวมสินค้าหลากหลายชนิด แม้ว่าไม่สามารถผลิตสินค้าบางอย่างได้เองก็ตาม เช่น ไม้จันทน์จากขวา การบูร สาคุ ขี้ผึ้งจากบอร์เนียว ตะกั่วและกำยานจากอยุธยา และผ้าไหมจากจีน เป็นต้น (Terpstra 1938: 4) (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 รายการสินค้านำเข้าและส่งออกของปัตตานี

พ่อค้า	สินค้านำเข้า	สินค้าส่งออก
มะละกาและยะโฮร์	ผ้าอินเดีย ผ้าลินิน	ข้าว เกลือ วัวควาย สัตว์ปีก
ขวา	ไม้จันทน์	-
บอร์เนียว	ทาส การบูร สาคุ ชัน	เหล็ก ทองแดง
อยุธยา	ทองคำ ข้าว เกลือ ดีบุก	ผ้าอินเดีย พริกไทย
กัมพูชา จามปา	ทาส วัวควาย	-
จีน	ไหมดิบ เครื่องถ้วย เหล็ก ทองแดง	พริกไทย การบูร ไม้จันทน์ ชัน
ญี่ปุ่น	ดาบญี่ปุ่น ทองแดง งานไม้	หนังกวาง ดีบุก ไหมจีน
ฮอลันดา	ผ้า กระจก มีด	พริกไทย ไหมจีน เครื่องถ้วย
อังกฤษ	ผ้าอินเดีย	พริกไทย

(ที่มา: Wayne A. Bougas, *The kingdom of Patani between Thai and Malay mandala* (Selangor: Universiti Kebangsaan Malaysia, 1994), 44.)

นอกจากการค้ากับต่างชาติแล้ว ปัตตานียังทำการค้ากับรัฐอื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียงและในภูมิภาคเดียวกัน เช่น นครศรีธรรมราช สงขลา และกับเมืองท่าบริเวณคาบสมุทรและหมู่เกาะ จากบันทึกของโตเซ็น ฟุเซ็ตซี-กาคิ⁶

⁶โตเซ็น ฟุเซ็ตซี-กาคิ เป็นคำบอกเล่าของลูกเรือสำเภาจีนที่ออกจากสถานที่หรือเมืองท่าต่าง ๆ ต่อเจ้าหน้าที่ญี่ปุ่น เมื่อพวกเขาไปถึงนางซากิ เรือแต่ละลำเมื่อไปถึงนางซากิ ลูกเรือจะต้องรายงานความเป็นไปในประเทศต้นทางและระหว่างการเดินทางว่า พบเห็นเรือลำใดบ้าง และที่สำคัญคือ ข้อมูลเกี่ยวกับการเมืองในช่วงเปลี่ยนราชวงศ์ ลูกเรือจะรายงานเป็นภาษาจีน มีล่ามชาวจีนและญี่ปุ่นในนางซากิเป็นผู้แปลและจดบันทึกอีกที ข้อมูลที่ได้จะถูกส่งไปให้รัฐบาลเอโดะในโตเกียว โตเซ็น ฟุเซ็ตซี-กาคิ จึงเป็นเอกสารสำคัญสำหรับทางการญี่ปุ่นในการรับรู้ความเป็นไปของโลกภายนอก

อ้างว่า มีเรือสำเภาขนาดเล็กจากเซียะเหมิน สองลำจากปัตตาเวีย สามลำจากมะละกา สี่ถึงห้าลำจากบันเต็น เข้ามาเทียบท่าที่ปัตตานีเพื่อซื้อสินค้าพื้นเมือง (Ishii 1998: 113) การเป็นเมืองท่านานาชาติของปัตตานี ส่งผลให้มีผู้คนจากต่างแดนเข้ามาอยู่อาศัยเพิ่มมากขึ้น ทั้งชาวจีน อินเดีย อาหรับ และชาว-มลายูจากเกาะสุมาตรา เกาะชวา โดยที่เดิมมีประชากรอยู่อาศัยน้อยและเบาบางมาก แต่เมื่อการค้าเจริญขึ้น ทุกอย่างก็เปลี่ยนแปลง ทั้งนี้บันทึกการเดินทางของลูกเรือจีนเข้ามาค้าขายในปัตตานี ช่วงหลังศตวรรษที่ 17 กล่าวว่า ปัตตานีมีประชากรประมาณ 10,000-20,000 คน ซึ่งเป็นจำนวนใกล้เคียงกับบันทึกของวันเน็คที่บอกว่า “ในและนอกเมืองปัตตานี รวมถึงอาณาเขตโดยรอบมีคนอาศัยอยู่ 10,000 คนขึ้นไป หนึ่งในสามเป็นคนมลายูหรือมุสลิม หนึ่งในสามเป็นคนจีนรวมทั้งพวกลูกครึ่ง อีกหนึ่งในสามเป็นคนอยุธยา” (Neck 1969) อย่างไรก็ตาม แอนโทนี รีด สันนิษฐานว่าประชากรของปัตตานีในคริสต์ศตวรรษที่ 17 น่าจะอยู่ระหว่าง 20,000-50,000 คน ซึ่งมีจำนวนใกล้เคียงกับยะไข่ เวียงจันทน์ และพนมเปญ แต่ลดลงมาเหลือราว 15,000 คน ในปลายศตวรรษที่ 17 (Reid 1993: 71 -73)

อาจกล่าวได้ว่า ยุคทองทางการค้าของปัตตานีเริ่มขึ้นในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 16 จนถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17 แต่เมื่อเข้าสู่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 17 เป็นต้นไป การค้าเริ่มเข้าสู่ภาวะถดถอย อันเกิดจากสาเหตุหลายประการ กล่าวคือ การที่ VOC ตั้งศูนย์บัญชาการที่ปัตตาเวียใน ค.ศ. 1619 ทำให้ความสำคัญในฐานะเมืองแห่งการค้าพริกไทย และฐานในการเข้าไปทำการค้ากับจีนของปัตตานีลดลง และเมื่อ VOC ไม่เห็นความจำเป็นต้องมีสถานการค้าในปัตตานี จึงถอนตัวออกไปใน ค.ศ. 1623 ชาวอังกฤษในนามของบริษัท EIC ได้ถอนตัวออกไปเช่นกัน ชาวดัตช์ซึ่งสามารถทำสัญญาการค้ากับอยุธยาได้หลายอย่าง เช่น การผูกขาดการค้าหนังสัตว์ ได้รับสิทธิการค้าผ้าในอยุธยาอย่างเสรีระหว่าง ค.ศ. 1664-1694 และการค้าดีบุกกับ

ในช่วงที่ญี่ปุ่นปิดประเทศ. ดู ปิยดา ชลวร, ประวัติศาสตร์ปัตตานีในคริสต์ศตวรรษที่ 16-18 จากบันทึกของจีน ริวกิว และญี่ปุ่น (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ซิลค์เวอร์ม, 2554), 118.

นครศรีธรรมราชในช่วงทศวรรษ 1670 (Smith 1974: 65) ในขณะที่จีนเกิดความวุ่นวายภายในประเทศจากการล่มสลายของราชวงศ์หมิง จนนำไปสู่การเปลี่ยนเป็นราชวงศ์ชิงใน ค.ศ. 1644 การที่ญี่ปุ่นปิดประเทศทำให้ไม่สามารถค้าขายโดยตรงได้อีกต่อไป ประกอบกับในช่วง ค.ศ. 1620-1650 เกิดสงครามกลางเมืองขึ้นระหว่างอังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน สเปนและตุรกี ทำให้สูญเสียความมั่งคั่งต่อสถานภาพการค้าโลก (Reid 1993: 285) นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยภายใน ได้แก่ สงครามระหว่างรัฐ การโจมตีของพวกโจรสลัด และการแตกแยกกันของขุนนางในเรื่องผลประโยชน์ทางการค้า (ดูเพิ่มเติม สุวิมล สุขเกษม 2550) สิ่งเหล่านี้ทำให้การค้าของปัตตานีซบเซาอย่างหนัก ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 เมื่อขึ้นต้นคริสต์ศตวรรษที่ 18 รูปแบบการค้าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เปลี่ยนแปลงไปอีก โดยเฉพาะการผูกขาดการค้าอย่างเข้มข้นของดัตช์ ส่วนอังกฤษเองก็เข้ามาช่วยกระตุ้นการค้าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้คึกคักมากขึ้นผ่านอินเดียและจีน วงจรการค้าใหม่เริ่มต้นขึ้นอีกครั้งในบริเวณช่องแคบมะละกา แต่ปัตตานีก็ไม่สามารถกลับมารุ่งเรืองดังเช่นในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17 ได้อีกต่อไป

การติดต่อระหว่างญี่ปุ่น-ปัตตานี ปัตตานี-ญี่ปุ่น จากหลักฐานเอกสาร

เช่นเดียวกับอยุธยา ผู้ที่เข้ามาติดต่อการค้าในระยะแรกคือ รวีกิว ในศตวรรษที่ 15 ชาวรวีกิวเดินเรือติดต่อกับมะละกาเป็นหลัก แต่หลังจากโปรตุเกสยึดมะละกาได้แล้ว พ่อค้ารวีกิวก็เปลี่ยนเส้นทางไปปัตตานีแทนในช่วงต้นศตวรรษที่ 16 (ปิยดา ชลวร 2554: 43) เอกสาร เรคิโดโฮอัน ของราชสำนักรวีกิว บันทึกเกี่ยวกับปัตตานีไว้ โดยเรียกชื่อประเทศนี้ว่า“ฝอต้าหนี” รวีกิวเริ่มเดินทางไปปัตตานีตั้งแต่ ค.ศ. 1490 ระหว่าง ค.ศ. 1515-1543 รวีกิวเดินเรือมาปัตตานีทั้งหมด 8 ครั้ง แม้จำนวนเรือจะไม่มากเท่าไปอยุธยา แต่จำนวนลูกเรือมีมากกว่า โดยเฉลี่ย 180 คนต่อลำ แสดงให้เห็นว่าเรือของรวีกิวที่ไปทำการค้ายังปัตตานีจะต้องเป็นเรือขนาดใหญ่พอ

สมควร และสินค้าที่ซื้อกลับมาย่อมมีปริมาณมากด้วยเช่นเดียวกัน (ปิยดา ชลวร 2554: 64-67) เมื่อริวกิวหยุดค้าขายกับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เนื่องจากมีคู่แข่งมากขึ้น ประกอบกับญี่ปุ่นเริ่มเดินเรือออกมาติดต่อกับค้าขายเองโดยตรง ริวกิวจึงหยุดทำการค้ากับปัตตานีไปโดยปริยาย

สำหรับการติดต่อกับญี่ปุ่น มีเอกสารปรากฏครั้งแรกใน ค.ศ. 1599 จากสาส์นที่โทกุภาวะ อิเอะยะสึได้ตอบกับขุนนางปัตตานี ทำให้ทราบว่ารัฐทั้งสองติดต่อกับกันมาก่อนหน้านั้นแล้ว แต่ไม่ก่อน ค.ศ. 1570 ใน วากัน ชันไซ ชูเอะ ซึ่งเป็นสารานุกรมภาพประกอบ กล่าวถึงปัตตานี ใน ค.ศ. 1712 ถูกเรียกว่า ไคนิหรือต้าหนี และได้รับการอธิบายว่า “(ต้าหนี)...เป็นอาณาจักรเล็กๆ ที่ตั้งอยู่ห่างจากเมืองนางาซากิ 2,200 ลี้ มีสภาพอากาศเหมือนกัมพูชา แต่ใช้ภาษาแตกต่างกัน ชาวจีนที่เดินทางถึงปัตตานีด้วยลมใต้ที่พัดผ่านช่วงฤดูร้อน ไปถึงที่นั่นเพื่อค้าขายกับญี่ปุ่น...” เอกสารดังกล่าว ยังแจกแจงชื่อสินค้าที่หาได้ที่ต้าหนี เช่น พริกไทย กานพลู ดีบุก ไม้กฤษณา และผลิตภัณฑ์ในเขตร้อนอื่นๆ (Ishii 2004: 255-257) โตเซ็น ฟุเซ็ตซึ-กาคิ อธิบายถึง เมืองโด (ใหญ่, มหาศาล) นิ (โคลน) (คือเมืองปัตตานี: ผู้เขียน) ไว้ว่าเป็นเมืองท่าที่เต็มไปด้วยโคลนยาวถึง 800-900 เมตรก่อนถึงชายฝั่ง จึงทำให้พ่อค้าชาวจีนจำเป็นต้องสร้างท่าเทียบเรือจากชายฝั่งมาจนถึงตัวเรือที่ลอยอยู่บนทะเลเพื่อความสะดวกในการถ่ายเทสินค้า และเนื่องจากความลำบากในการขนส่งสินค้า เรือของดัตช์และชาวยุโรปอื่นๆ จึงไม่ค่อยแวะเวียนมายังที่แห่งนี้ (Ishii 1998: 112-113)

เอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง คือ อิโคคุ นิกกิ (บันทึกเกี่ยวกับประเทศต่างๆ) และ ทซึโกะ อิชิรัน (บันทึกเกี่ยวกับการเดินเรือ) อ้างถึงคณะทูตของเมืองปัตตานีที่เดินทางมายังญี่ปุ่นเมื่อ ค.ศ. 1599 โทกุภาวะ อิเอะยะสึ ก็ได้มีหนังสือตอบพร้อมทั้งมอบอาวุธให้เป็นของกำนัลด้วย ต่อมาใน ค.ศ. 1606 ปัตตานีก็มีหนังสือส่งไปถึงโชกุนอีกครั้ง เนื้อหาเป็นเรื่องของการกล่าวถึงพ่อค้าชาวญี่ปุ่นที่เดินทางไปถึงปัตตานีนั้นก่อเหตุรุนแรงขึ้น ซึ่งญี่ปุ่นก็ได้มีหนังสือตอบมาว่า เมื่อใดที่พ่อค้าชาวญี่ปุ่นเหล่านี้เดินทางกลับไปถึงญี่ปุ่น

แล้วจะดำเนินการลงโทษอย่างหนัก (ทวิ ธีระวงศ์เสรี 2523: 1-2) เหตุการณ์นี้ตรงกับบันทึกของปีเตอร์ ฟลอริส ใน ค.ศ. 1612 กล่าวถึงชาวญี่ปุ่นเข้าไปเผาบ้านเรือนในปัตตานีถึงสองครั้งช่วง 5-6 ปีที่ผ่านมา ซึ่งตรงกับเอกสารญี่ปุ่นกล่าวไว้ (Farrington A. & Na Pombejra 2007: 80)

ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างญี่ปุ่นและปัตตานี

ปัตตานีได้รับความสนใจจากนานาชาติ เพราะความสามารถในการหาสินค้าที่ต่างชาติต้องการได้ครบถ้วน ถึงแม้ว่าปัตตานีจะไม่สามารถผลิตสินค้านั้นได้เองก็ตาม ปัตตานีไม่ใช่เป็นเพียงเมืองท่าแต่มีลักษณะเป็นสถานการค้า ตัวอย่างของสินค้าที่สำคัญคือ พริกไทย ปัตตานีไม่ได้เป็นผู้ปลูกแต่รวบรวมจากพื้นที่โดยรอบ นำมาขายให้กับชาวจีนเพื่อแลกเปลี่ยนกับสิ่งทอราคาแพงซึ่งรวมไปถึงผ้าอินเดีย และเครื่องเคลือบ ถูกนำมาแลกเปลี่ยนกับพริกไทย ทองคำ และอาหารการกินด้วยเช่นเดียวกัน (Teeuw & Wyatt 1970: 7) ปัตตานีจึงเป็นที่รู้จักในนาม “ประตูสู่จีนและญี่ปุ่น” ที่นี่ มีการซื้อขายผ้าไหมและเครื่องเคลือบกันอย่างแพร่หลาย มีคำกล่าวว่าก่อนที่เรือลำแรกของดัตช์จะไปถึงญี่ปุ่นต้องผ่านปัตตานีมาก่อนแล้ว (Davies 1961: 70) สถานีการค้าแห่งนี้มีความสำคัญจนทำให้บริษัท VOC เข้ามาสร้างโกดังสินค้า ทั้งนี้ ฮอลันดาทำหน้าที่พ่อค้าคนกลางตั้งแต่ก่อนที่ญี่ปุ่นจะปิดประเทศใน ค.ศ. 1635 โดยเปิดสถานีการค้าที่อิราโตะ นำสินค้า เช่น หนึ่งสัตว์ หวาย และดีบุกจากปัตตานีไปขาย แล้วนำทองแดงและเงินจากญี่ปุ่นกลับมา เงินของญี่ปุ่นกลายเป็นสินค้าออกที่สำคัญ หลังจากญี่ปุ่นพบเหมืองแร่เงินในแถบตะวันตกของประเทศ และเริ่มทำเหมืองอย่างจริงจังในทศวรรษที่ 1570 ความต้องการแร่เงินเพิ่มสูงขึ้นในช่วงเวลานั้น เนื่องจากเป็นยุคที่เศรษฐกิจเงินตรากำลังขยายตัว เงินจากอเมริกาใต้หลังไหลเข้ามาเอเชียทุกปี ต่อเมื่อญี่ปุ่นพบและทำเหมืองแล้ว เงินจากญี่ปุ่นได้กลายเป็นสินค้าส่งออกหลักและมีปริมาณมากกว่าเงินจากอเมริกาใต้หลายเท่า การส่งออกเงินของญี่ปุ่นมีปริมาณสูงสุดในทศวรรษที่ 1620 เป็นจำนวน 130 ตัน จนในที่สุดรัฐบาล

เอโดะต้องออกกฎหมายห้ามส่งออกเงินใน ค.ศ. 1668 (ปีดา ชลวร 2554: 68)

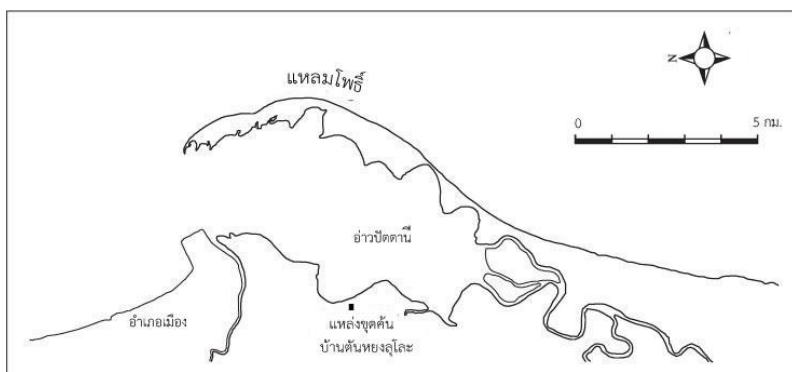
สำหรับพ่อค้าชาวญี่ปุ่นนั้น นิยมสินค้าประเภทเครื่องเทศและของป่า หนังสัตว์ เช่น หนังสควา และยังมีแร่ธาตุ โดยเฉพาะดีบุกที่ญี่ปุ่นรับซื้อจาก ปัตตานี นอกจากสินค้าของปัตตานีเองแล้ว ญี่ปุ่นยังต้องการสินค้าจากจีน อีกด้วย เนื่องจากในช่วงศตวรรษที่ 15-16 จีนออกกฎหมายห้ามชาวจีนเดินเรือ ไปญี่ปุ่น เพราะเกรงว่าโจรสลัดญี่ปุ่นจะเข้ามาก่อความวุ่นวายในจีน การ ค้าระหว่างจีนและญี่ปุ่นจึงต้องทำผ่านพ่อค้าคนกลางอีกทอดหนึ่ง สินค้า ของจีนอย่างผ้าไหมและด้ายดิบเป็นที่ต้องการอย่างมากในญี่ปุ่น ในขณะที่ จีนเองต้องการเงินและทองแดงจากญี่ปุ่น ดังนั้น เมืองท่าต่างๆ ในเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ที่เป็นพ่อค้าคนกลางจึงทวีความสำคัญมากขึ้นในช่วงเวลา นี้ เมืองท่าใดสามารถรวบรวมสินค้าไว้ได้มากที่สุดก็จะดึงดูดให้เรือต่างชาติ เข้าไปค้าขายด้วย

อย่างไรก็ตาม การค้าระหว่างปัตตานีและญี่ปุ่นดำเนินไปได้ไม่นานนัก เกิดเหตุการณ์ VOC ถอนฐานการค้าออกจากปัตตานีในช่วงต้นศตวรรษที่ 1620 ส่วนญี่ปุ่นก็ปิดประเทศ ห้ามคนเดินทางเข้าออกใน ค.ศ. 1635 ทำให้ การค้ากับต่างชาติลดน้อยลง มีเพียงเรือของจีนและดัตช์เท่านั้นที่สามารถ เข้าไปค้าขายกับญี่ปุ่นได้พ่อค้าทั้งสองชาตินี้จึงกลายเป็นคนกลางระหว่าง ญี่ปุ่นกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพราะถึงแม้ว่าญี่ปุ่นจะปิดประเทศ แต่ ญี่ปุ่นก็ยังต้องการสินค้าจากประเทศต่างๆ อยู่นั่นเอง อีกทั้งแร่เงินและ ทองแดงที่ญี่ปุ่นมีก็เป็นที่ต้องการของต่างชาติ เห็นได้อย่างชัดเจนจาก บัญชีรายชื่อสินค้าจากอยุธยาที่ VOC ส่งไปขายที่ฮิราโดะใน ค.ศ. 1641 นอกจากสินค้าจากอยุธยาและกำพุชาแล้ว ยังพบว่ามีหวายจำนวน 500 มัดจากปัตตานีด้วย แสดงว่าสินค้าของปัตตานียังเป็นที่ต้องการของญี่ปุ่น อยู่ แต่เนื่องจาก VOC ไม่มีสถานการค้าที่ปัตตานีแล้ว สินค้าของปัตตานี จึงถูกลำเลียงไปอยุธยาก่อนที่จะส่งไปญี่ปุ่น การค้าลักษณะนี้ดำเนินต่อ ไปโดยผลประโยชน์ตกอยู่ในมือของพ่อค้าชาวจีนและดัตช์ที่เดินเรือไปมา ระหว่างเมืองท่าต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับนางาซากิแทน (ปีดา

เครื่องถ้วยจากการขุดค้นทางโบราณคดี

ใน ค.ศ. 2017 ผู้เขียนดำเนินการขุดค้นทางโบราณคดีในเมืองปัตตานี โบราณ โดยพื้นที่ทำการขุดค้นตั้งอยู่ที่บ้านกรือเซะ ตำบลตันหยงลุโละ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี พิกัดภูมิศาสตร์ที่เส้นละติจูด 6 องศา 87ลิปดา 69.8 พิลิปดาเหนือ และเส้นลองจิจูด 101 องศา 29 ลิปดา 8 พิลิปดาตะวันออก โดยกำหนดชื่อแหล่งขุดค้นทางโบราณคดีแห่งนี้ว่า แหล่งขุดค้นบ้านตันหยงลุโละ โดยการขุดค้นทางโบราณคดี กำหนดหลุมขนาด 3x3 เมตร จำนวน 2 หลุม ขุดค้นถึงระดับความลึกที่ 1.20 cm.dt. เนื่องจากมีน้ำทะเลซึมเข้ามาภายในหลุมขุดค้น จึงต้องยุติการขุด โบราณวัตถุส่วนใหญ่ที่พบคือ เศษภาชนะดินเผา โดยเริ่มพบอย่างหนาแน่นตั้งแต่ระดับชั้นดินอ้างอิงที่ 10 cm.dt. ไปจนถึงระดับที่ 100 cm.dt. โบราณวัตถุประเภทอื่นๆ ที่พบ ประกอบด้วย อิฐ เศษทองคำ ลูกปัดแก้ว และกระดูกสัตว์ในปริมาณไม่มากนัก สำหรับชั้นดินของหลุมขุดค้นที่ 1 และ 2 สามารถแบ่งได้เป็น 4 ชั้น คือ 1.ชั้นดินปัจจุบัน ซึ่งพบเศษภาชนะดินเผาจากชั้นดินตอนล่างปะปนอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งนี้อาจเกิดจากการรบกวนของมนุษย์โดยการไถพรวนหน้าดินเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ 2.ชั้นดินอยู่อาศัยที่ 2 3.ชั้นดินอยู่อาศัยที่ 1 และ 4.ชั้นดินเริ่มแรกของการเข้ามาใช้พื้นที่ ซึ่งจากโบราณวัตถุที่พบรวมกับการวิเคราะห์ชั้นดินอาจกล่าวได้ว่า ชั้นดินอยู่อาศัยที่ 1 และ 2 เป็นชั้นการอยู่อาศัยของชุมชนปัตตานีในช่วงศตวรรษที่ 15-18 โดยน่าจะเริ่มเข้ามาใช้พื้นที่เมื่อคริสต์ศตวรรษที่ 12-13 ในชั้นดินที่ 4 จากการพบเครื่องถ้วยสมัยราชวงศ์ซ่งได้

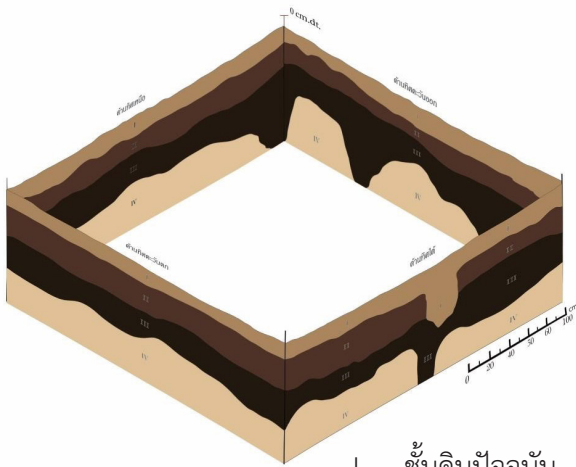
ผลการวิเคราะห์หลักฐานทางโบราณคดีในเบื้องต้น พบภาชนะดินเผาแบบพื้นเมืองและภาชนะดินเผาที่มาจากต่างประเทศเป็นจำนวนมากกว่าสี่หมื่นชิ้น สำหรับภาชนะดินเผาจากต่างประเทศพบเครื่องถ้วยจีนเป็นจำนวน

แผนที่ที่ 1 แหล่งขุดค้นบ้านต้นหยงลูโละ

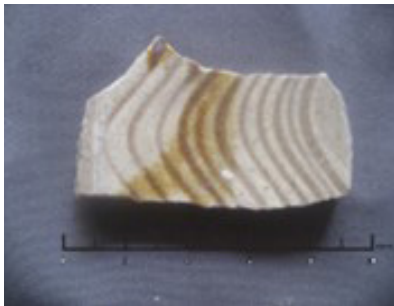
มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 35 ของภาชนะดินเผาทั้งหมด ส่วนเครื่องถ้วยญี่ปุ่นที่พบในหลุมขุดค้นนั้น ต้องใช้ความชำนาญเฉพาะทางในการจำแนกออกจากเศษภาชนะดินเผาของจีน หรืออันนัม จึงยังไม่สามารถแสดงปริมาณได้ทั้งหมด ผู้เขียนจึงนำตัวอย่างเฉพาะเครื่องถ้วยญี่ปุ่นมาใช้เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ในการวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างปัตตานีและญี่ปุ่นในคริสต์ศตวรรษที่ 16-18 ในเบื้องต้นก่อน ทั้งนี้ตัวอย่างเศษเครื่องถ้วยญี่ปุ่นในบทความนี้ทั้งสองชิ้นพบอยู่ในหลุมที่ 1 ในระดับชั้นดินสมมติที่ 40-50 cm.dt. กำหนดอายุอยู่ในช่วงประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 17 (ดูตารางที่ 3 โบราณวัตถุในชั้นดินสมมติ)

เครื่องถ้วยญี่ปุ่นที่พบในการขุดค้นครั้งนี้คือ เครื่องถ้วยคาร์ตซี และเครื่องถ้วยอาริตะ (ภาพที่ 2) ทั้งสองอยู่ในกลุ่มเครื่องถ้วยอิเซินซึ่งเป็นเครื่องถ้วยที่มีการส่งออกในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16-17 เครื่องถ้วยคาร์ตซี เป็นเครื่องถ้วยที่มีเนื้อดินหยาบ มีทรายผสมกับเหล็กลอยอยู่มาก การเคลือบทาด้วยน้ำเคลือบขี้เถ้าหรือเคลือบสีสนิมเหล็ก การขึ้นรูปใช้วิธีขดดินให้เป็นวงซ้อนกัน แล้วใช้ไม้ตีให้ได้รูปร่างที่ต้องการ เครื่องถ้วยคาร์ตซีผลิตขึ้นเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน และใช้ในพิธีชงชา ส่วนเครื่องถ้วยที่ทำด้วยด้วยน้ำเคลือบขี้เถ้าเรียกว่า มูจิ คาร์ตซี หรือเครื่องถ้วยคาร์ตซีที่ไม่มีการตกแต่ง ส่วนเครื่องถ้วยคาร์ตซีที่เขียนสีได้เคลือบสนิมเหล็ก ทำเป็นลายต้นไม้ ดอกไม้ หรือนก

- I ชั้นดินปัจจุบัน
- II ชั้นดินอยู่อาศัยที่ 2
- III ชั้นดินอยู่อาศัยที่ 1
- IV ชั้นดินแรกเริ่มของการเข้ามาใช้พื้นที่

ภาพที่ 1 ภาพลายเส้นจำลองผังชั้นดิน หลุมขุดค้นที่ 1 แหล่งขุดค้นบ้านต้นหยงจุโละ

ภาพที่ 2 เครื่องถ้วยคาร์ตซี (ซ้าย) และเครื่องถ้วยอาริตะ (ขวา) ได้จากแหล่งโบราณคดีบ้านต้นหยงจุโละ

บิน เรียกว่า อี-คาร์ตซี หรือเครื่องถ่วงคาร์ตซีที่มีรูปภาพ หรือเครื่องถ่วงคาร์ตซีที่มีการตกแต่ง (Stitt 1974: 34)

ในขณะที่ เครื่องถ่วงอาริตะหรืออิมาริ ทำขึ้นที่เมืองอาริตะ ทางตะวันตกเฉียงเหนือของภูมิภาคคิวชูประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 17 โดยช่างทำเครื่องปั้นดินเผาชาวเกาหลี เนื่องจากการค้นพบดินขาวเกาลินในพื้นที่ ต่อมาเครื่องถ่วงอาริตะได้รับอิทธิพลจากจีนสมัยราชวงศ์หมิงตอนปลาย สามารถแบ่งรูปแบบได้เป็น **โซมสุเกะ** คือ เครื่องลายคราม เขียนลวดลายดอกไม้ นก ปลา และสัตว์ต่างๆ **ซันไซ** คือ เครื่องถ่วงสามสี **นิซิกิเดะ** เป็นเครื่องถ่วงหลากสี เลียนแบบเครื่องถ่วงห้าสีของจีนสมัยราชวงศ์หมิงตอนปลาย และ **คินรินเดะ** คือ เครื่องถ่วงเขียนลวดลายสีทองบนพื้นสีแดง ทั้งนี้ เครื่องถ่วงอาริตะพบที่ปัตตานีเป็นรูปแบบโซมสุเกะ เครื่องถ่วงยิเซ็นจากการขุดค้นนี้มีลักษณะเช่นเดียวกับกลุ่มเครื่องถ่วงญี่ปุ่นพบจากการสำรวจบนผิวดิน โดยผู้วิจัยจากสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพาทิศร่วมกับสำนักศิลปากรที่ 10 สงขลา ในระหว่าง ค.ศ. 1997-2001 (Dupoizat 2004: 120)

การค้าเครื่องถ่วง ผู้ดำเนินการ ผู้บริโภคและระยะเวลา

ญี่ปุ่นปิดประเทศใน ค.ศ. 1635 เนื่องจากเกรงภัยของศาสนาคริสต์ ที่มีชนนารีชาวโปรตุเกสและสเปนพยายามเผยแพร่ แต่ให้สิทธิเฉพาะจีน และบริษัท VOC ของดัตช์เท่านั้นที่สามารถเข้ามาค้าขายกับญี่ปุ่นได้ โดยเปิดให้เรือต่างชาติเข้าญี่ปุ่นได้ที่เมืองท่านางาซากิเพียงแห่งเดียว อย่างไรก็ตาม กิจ VOC ทำหน้าที่เป็นพ่อค้าคนกลางแต่เพียงผู้เดียวที่นำสินค้าจากญี่ปุ่นออกไปขายยังประเทศต่างๆ ได้ เนื่องจากช่วงระยะเวลานั้น จีนอยู่ในภาวะสงครามภายในประเทศ ทำให้มีการเปลี่ยนราชวงศ์จากหมิงไปเป็นราชวงศ์ชิง เกิดการกบฏต่อต้านราชวงศ์ชิงของกลุ่มต่างๆ ในแถบชายฝั่งทางตอนใต้ของจีนและไต้หวัน ราชวงศ์ชิงจึงออกคำสั่งห้ามชาวจีนเดินเรือออกนอกประเทศอีกครั้งใน ค.ศ. 1656 เพื่อเป็นการปราบปรามกลุ่มคนเหล่านี้ (ปิย

ความไม่สงบภายในจีนลุกลามไปจนถึงการงดส่งเครื่องถ้วยจีนไปยุโรป ดังนั้นเมื่อ VOC ขายเครื่องถ้วยจีนที่อยู่ในคลังสินค้าหมด จึงเริ่มส่งเครื่องถ้วยอิเซินซึ่งเป็นเครื่องใช้ภายในประเทศญี่ปุ่นเองออกไปเป็นสินค้าขายยังต่างประเทศ เพื่อทดแทนความต้องการเครื่องถ้วยจีนในตลาดโลก นอกจากนี้ส่งไปขายยังสถานีการค้าในประเทศอินโดนีเซียแล้ว ก็ได้ส่งไปขายยังดินแดนต่างๆ ผ่านพ่อค้าอินเดียและอาหรับด้วย ดังนั้น จึงมีการค้นพบเครื่องถ้วยอิเซินในประเทศไต้หวัน อินเดีย ศรีลังกา อาหรับ และเนเธอร์แลนด์ (Yoshiro 2013: 261) ผลจากการขาดแคลนเครื่องถ้วยจีนในท้องตลาด และเครื่องถ้วยอิเซินถูกนำเสนอขายทดแทนเครื่องถ้วยจีน ทำให้เกิดการผลิตเครื่องถ้วยอิเซินขึ้นเป็นจำนวนมาก โดยมีจุดประสงค์เพื่อการส่งออกเป็นหลัก และในไม่ช้าเครื่องถ้วยอิเซินก็แพร่กระจายไปในตลาดต่างประเทศอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะประเทศไทยที่มีชาวญี่ปุ่นตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่

สิ่งที่น่าสังเกตในการค้าเครื่องถ้วยญี่ปุ่นของปัตตานี คือ การค้าเครื่องถ้วยดังกล่าวเริ่มขึ้นเมื่อปัตตานีเข้าสู่ช่วงการค้าถดถอยแล้ว แม้จะไม่รุ่งเรืองเช่นดังตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17 แต่ก็ยังมีเรือจากเมืองท่าใกล้เคียง เช่น กัมพูชา เข้ามา ส่วนเรือสำเภาจากจีนซึ่งรัฐบาลในสมัยราชวงศ์ชิงอนุญาตให้เดินทางออกไปทำการค้าได้แล้ว ก็ยังคงเข้ามาหาซื้อสินค้าที่ปัตตานีอยู่ในระหว่าง ค.ศ. 1680-1690 นอกจากนี้ ยังมีเรือสำเภ่อีกจำนวนหนึ่งที่ออกจากจีนแล้วล่องไปตามทะเลจีนใต้เพื่อซื้อขายสินค้าที่เมืองท่าต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก่อน แล้วจึงเข้าญี่ปุ่น เรือเหล่านี้้นำสินค้าจากจีน เช่น ด้ายดิบ ไปขายที่เมืองท่าต่างๆ และนำสินค้าพื้นเมืองจากที่นั่น เช่น พริกไทย น้ำตาล ดีบุก รังนก การบูร ไม้หอม หนังกวาง น้ำผึ้ง และตะกั่ว ไปขายต่อที่ญี่ปุ่นอีกที สินค้าหลักที่พวกเขาซื้อจากญี่ปุ่นคือ เงินและทองแดง ทั้งนี้เมืองท่าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เรือสำเภาเดินทางไปถึง ได้แก่ ตงคิน (เวียดนามเหนือ) โคชินไชน่า (เวียดนามตอนกลางและใต้) กัมพูชา อูธยา นครศรีธรรมราช สงขลา ปัตตานี มะละกา บัตตาเวีย และบันเดิน หลังจาก

ตารางที่ 3 แสดงปริมาณ (ชิ้น) โบราณวัตถุในหลุมขุดค้นทางโบราณคดีที่ 1 และ 2

ชั้นดินสมมติ	โบราณวัตถุ	หลุมขุดค้น 1	หลุมขุดค้น 2	ปริมาณรวมหลุมขุดค้น 1&2	ชั้นดินวัฒนธรรม	รวมเศษภาชนะในชั้นวัฒนธรรม
Surface - 30 cm.dt	- เศษภาชนะดินเผาพื้นเมือง	1,043	983	2,026	ชั้นดินปัจจุบัน	363
	- เศษภาชนะดินเผาชิน	652	541	1,193		
	- เศษภาชนะดินเผาด่างประเทศอื่นๆ	204	159	363		
	- เศษแก้ว	1		1		
	- หุ่นหิน	1		1		
	- ลูกปัดแก้ว	2		2		
30-40 cm.dt	- เศษภาชนะดินเผาพื้นเมือง	952	1,035	1,987	ชั้นการอยู่อาศัยที่ 2	4,918
	- เศษภาชนะดินเผาชิน	440	785	1,225		
	- เศษภาชนะดินเผาด่างประเทศอื่นๆ	31	367	398		
	- โลหะ (เหล็ก)	2		2		
	- ลูกปัดแก้ว		2	2		
	- เศษแก้ว		1	1		
40-50 cm.dt	- พLOYฮิวแนวน		1	1		
	- เศษภาชนะดินเผาพื้นเมือง	1,782	1,149	2,931	ชั้นการอยู่อาศัยที่ 2	3,186
	- เศษภาชนะดินเผาชิน	986	975	1,961		
	- เศษภาชนะดินเผาด่างประเทศอื่นๆ	395	528	923		
50-60 cm.dt	- เศษภาชนะดินเผาพื้นเมือง	1,974	1,069	3,043	ชั้นที่ 1	17,921
	- เศษภาชนะดินเผาชิน	1,258	864	2,122		
	- เศษภาชนะดินเผาด่างประเทศอื่นๆ	524	674	1,198		
	- อีตุ	1		1		
	- ลูกปัด		1	1		
60-70 cm.dt	- ชิ้นส่วนทองคำ		1	1	ชั้นที่ 1	13,348
	- เศษภาชนะดินเผาพื้นเมือง	6,658	2,796	9,454		
	- เศษภาชนะดินเผาชิน	4,802	2,358	7,160		
	- เศษภาชนะดินเผาด่างประเทศอื่นๆ	2,638	1,095	3,733		
	- ลูกปัด					
70-80 cm.dt	- ชิ้นส่วนทองคำ				ชั้นที่ 1	7,518
	- เศษภาชนะดินเผาพื้นเมือง		2,979	2,979		
	- เศษภาชนะดินเผาชิน		2,264	2,264		
	- เศษภาชนะดินเผาด่างประเทศอื่นๆ		1,759	1,759		
	- ลูกปัดแก้ว		1	1		
80-90 cm.dt	- โลหะเหล็ก (ตะปู)		2	2	ชั้นที่ 1	1,741
	- อีตุ		12	12		
	- เศษภาชนะดินเผาพื้นเมือง	1,024	1,421	2,445		
	- เศษภาชนะดินเผาชิน	764	1,038	1,802		
	- เศษภาชนะดินเผาด่างประเทศอื่นๆ	186	642	828		
90-100 cm.dt	- เศษภาชนะดินเผาพื้นเมือง	785	725	1,510	ชั้นแรกเริ่มของการเข้ามาใช้พื้นที่	1,065
	- เศษภาชนะดินเผาชิน	452	484	936		
	- เศษภาชนะดินเผาด่างประเทศอื่นๆ	83	95	178		
100-110 cm.dt	- เศษภาชนะดินเผาพื้นเมือง	86	104	190	ชั้นแรกเริ่มของการเข้ามาใช้พื้นที่	178
	- เศษภาชนะดินเผาชิน	47	82	129		
	- โลหะเหล็ก (ตะขอ-เบ็ด)		2	2		
110-120 cm.dt	- เศษภาชนะดินเผาพื้นเมือง	3	37	41		
สิ้นสุดการขุดค้น						

** เศษภาชนะดินเผาด่างประเทศอื่นๆ ได้แก่ เครื่องถ้วยญี่ปุ่น อีตันัม พม่าและยุโรป

ที่เข้ามาทำการค้ากับเมืองท่าเหล่านี้ ลูกเรือจะพำนักอยู่ที่นั่นประมาณ 5-6 เดือนแล้วกลับจีนเลย หรือไม่ก็เดินเรือต่อไปญี่ปุ่น จากบันทึก Tosen เรือสำเภาก็ออกจากจีนไปปัตตานีแล้วเข้านางาซากิ ในระหว่าง ค.ศ. 1675-1709 มีจำนวนถึง 18 ลำ (Ishii 1998: 105-129) แสดงให้เห็นว่า ถึงแม้การค้าโดยรวมของปัตตานีจะซบเซาลง แต่เรือสำเภาก็ยังไปปัตตานีอยู่ สำหรับชาวจีนแล้ว ปัตตานียังคงเป็นเมืองท่าสำคัญในการค้าขายกับญี่ปุ่น ส่วนดัชต์ซึ่งสามารถแล่นเรือผ่านเข้าออกญี่ปุ่นได้นั้น มีความสัมพันธ์อันดีกับอยุธยาในฐานะที่เป็นแหล่งส่งออกข้าว ไม้ และอาหารอื่นๆ ไปยังปัตตาเวีย อีกทั้งยังทำสัญญาการค้ากับอยุธยาได้หลายอย่าง ทำให้ดัชต์ไม่จำเป็นต้องติดต่อกับการค้ากับปัตตานีอีกต่อไป

ดังนั้นจากข้อมูลเอกสารประวัติศาสตร์จึงวิเคราะห์ได้ว่า ผู้ที่ดำเนินการค้าเครื่องถ้วยญี่ปุ่นจึงน่าจะเป็นชาวจีนเป็นหลัก ส่วนชาวอินเดีย กัมพูชา สเปนและอาหรับ อาจแวะซื้อเครื่องถ้วยญี่ปุ่นที่ปัตตาเวีย สถานที่ที่ดัชต์สร้างโกดังสินค้า พ่อค้านานาชาติเหล่านี้เองที่ เป็นผู้กระจายเครื่องถ้วยญี่ปุ่นไปยังพื้นที่ต่างๆ ทั่วโลก ดังที่มีรายงานการพบเครื่องถ้วยญี่ปุ่นในทวีปแอฟริกาและเม็กซิโก ซิตี เมืองเก่าของจักรวรรดิแอซเทค ซึ่งเคยตกอยู่ภายใต้อำนาจของสเปน กระนั้นก็ตาม น่าจะเป็นไปได้มากที่สุดว่า พ่อค้าชาวจีนเป็นผู้นำเครื่องถ้วยญี่ปุ่นมาขายที่ปัตตานี เนื่องจากเดินเรือไปมาระหว่างสามภูมิภาคอยู่เสมอ และไม่ต้องซื้อผ่านคนกลางหรือดัชต์ เพราะตนเองสามารถเดินทางเข้าสู่ประเทศญี่ปุ่นได้โดยตรง ซึ่งได้กำไรจากการขายสินค้าประเภทนี้เป็นอย่างเป็นกอบเป็นกำ

คำถามถัดมาคือ ใครเป็นผู้ใช้เครื่องถ้วยญี่ปุ่น? ปัตตานีแตกต่างจากอยุธยาตรงที่ไม่ใช่ชุมชนชาวญี่ปุ่นอยู่อย่างชัดเจน การศึกษารูปแบบเมืองปัตตานีโบราณโดยอาศัยเอกสารของดัชต์ อังกฤษ รวมไปถึงเอกสารพื้นเมือง ดังเช่น ฮิกคายัต ปาตานี ตาริก ปาตานี และตาวาริค ราชา โกตาของเวย์น เอ. โบกัส แสดงให้เห็นเพียงชุมชนชาวจีนที่อยู่นอกเมืองทางด้านใต้ (Bougas 1990) แม้ว่าไม่มีหมู่บ้านชาวญี่ปุ่นเช่นที่อยุธยา แต่หลักฐาน

การมีอยู่ของชาวญี่ปุ่นตามเมืองท่าต่างๆ ก็ปรากฏในเอกสารตามบันทึกของปีเตอร์ ฟลอริสที่กล่าวไปแล้วก่อนหน้านี้ นอกจากนี้ เครื่องถ้วยญี่ปุ่นยังนำออกขายในช่วงที่เครื่องถ้วยจีนขาดแคลน ดังนั้นจึงมีความเป็นไปได้ว่ากลุ่มลูกค้าที่สำคัญก็คือ กลุ่มชาวจีนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่อย่างถาวรในปัตตานีนั่นเอง ซึ่งปัตตานีในฐานะสถานีการค้า จึงเป็นสถานที่รับ-ถ่ายสินค้าเพื่อกระจายเข้าไปพื้นที่ตอนในได้ แต่น่าเสียดายที่ในขณะนี้ยังไม่มีหลักฐานทางโบราณคดีในบริเวณแหล่งตอนในของปัตตานี จึงยังไม่มีหลักฐานยืนยันข้อสันนิษฐานดังกล่าว รวมทั้งพื้นที่บริเวณพระราชวัง (Kota Wang) ก็ยังไม่มีการศึกษาใดๆ ด้วยเช่นกัน จึงไม่อาจทราบได้ว่า ชนชั้นสูงของปัตตานีนิยมใช้เครื่องถ้วยญี่ปุ่นเช่นเดียวกับอยุธยาหรือไม่

ในเรื่องของช่วงเวลาที่น่าเครื่องถ้วยญี่ปุ่นเข้ามาค้าขายนั้น มีผู้สันนิษฐานว่า VOC นำเครื่องถ้วยฮิเซ็นออกมาขายยังต่างประเทศในช่วงทศวรรษที่ 1640 ในช่วงแรกดัตช์ซื้อเครื่องถ้วยญี่ปุ่นไปจำหน่ายในปริมาณไม่มากนัก มีรายงานว่าใน ค.ศ. 1650 ดัตช์ขายให้แก่เวียดนามเป็นจำนวน 154 ชิ้น มีการสั่งทำรูปแบบพิเศษให้กับร้านปรุงยาในปัตตาเวียใน ค.ศ. 1653 เมื่อเข้าสู่ ค.ศ. 1659 บริษัท VOC ก็ได้คำสั่งซื้อเครื่องถ้วยญี่ปุ่นเพื่อจำหน่ายในปริมาณมากถึง 64,858 ชิ้น (Impey 1989: 62) ซึ่งเป็นผลมาจากการที่ราชวงศ์ชิงห้ามพ่อค้าชาวจีนเดินเรือออกนอกประเทศใน ค.ศ. 1656 ทำให้เครื่องถ้วยจีนขาดแคลน และเครื่องถ้วยญี่ปุ่นก็ถูกผลิตขึ้นมาเป็นจำนวนมากเพื่อทดแทนเครื่องถ้วยจีน ทั้งนี้ เครื่องถ้วยญี่ปุ่นที่นำมาขายที่ปัตตานีในช่วงที่จีนห้ามเดินเรือค้าขาย อาจไม่ได้มาจากการนำเข้าของ VOC เนื่องจากในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 17 ดัตช์ลดความสนใจในปัตตานีลงแล้ว ดังนั้นผู้ที่นำเครื่องถ้วยญี่ปุ่นมาขายยังปัตตานี น่าจะเป็นกลุ่มของเจิ้ง เฉิงกง ผู้นำที่ต่อต้านราชวงศ์ชิง ซึ่งเป็นทั้งพ่อค้าและนักรบ มีฐานที่มั่นอยู่ที่ฮกเกี้ยนและไต้หวัน เขามีเครือข่ายการค้ากับพ่อค้าดัตช์และญี่ปุ่น โดยส่งเรือสำเภาทำการค้ากับเมืองท่าต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก่อนนำกลับไปขายในจีนและญี่ปุ่น ดังนั้น จึงมีความเป็นไปได้ว่า เมื่อ VOC เริ่มนำเครื่องถ้วยญี่ปุ่น

ออกมาค้าขายในตลาดโลกในทศวรรษที่ 1640 เครื่องถ้วยค่อยๆ ได้รับความสนใจและมีการผลิตเพิ่มมากขึ้น ในช่วงเวลานี้เอง เมื่อราชวงศ์ชิงห้ามพ่อค้าเดินทางออกนอกประเทศ กลุ่มกบฏเจิ้ง เจิงกิง⁷ที่ต่อต้านราชวงศ์ชิงยังคงเล่นเรือค้าขายกับญี่ปุ่นและเมืองท่าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อยู่ และเป็นคนกลุ่มนี้เองที่นำเครื่องถ้วยญี่ปุ่นไปขายให้กับปัตตานี จนกระทั่งกลุ่มของเจิ้ง เจิงกิงถูกทางการปราบปรามได้ใน ค.ศ. 1683 ราชวงศ์ชิงจึงยกเลิกกฎหมายห้ามเดินเรือในปีถัดมา ทำให้พ่อค้าชาวจีนเดินเรือไปค้าขายที่ญี่ปุ่นโดยตรงอีกครั้ง ซึ่งหลังจาก ค.ศ. 1684 เป็นต้นไป พ่อค้าที่นำเครื่องถ้วยญี่ปุ่นมาขายให้กับปัตตานีจึงเป็นพ่อค้าที่มาจากจีน ไม่ใช่กลุ่มของเจิ้ง เจิงกิงอีกต่อไป

ในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 17 การค้าเครื่องถ้วยญี่ปุ่นรุ่งเรืองมาก และเสื่อมลงจากการล่มสลายของ VOC นี้เอง แม้ในประเทศไทยพบเครื่องถ้วยญี่ปุ่นที่มีอายุอยู่ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17-19 ตามเมืองท่าสำคัญในสมัยโบราณ เช่น อยุธยา ลพบุรี และนครศรีธรรมราช แต่ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ปัตตานีกลับต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญมากที่สุดครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์ นั่นคือ การพ่ายแพ้สงครามแก่อยุธาใน ค.ศ. 1785 และถูกแบ่งพื้นที่แยกออกเป็น 7 ส่วนขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ ผ่านสงขลา ประมาณ ค.ศ. 1811-1812 เมืองท่าปัตตานีจึงถึงคราวอวสานและไม่สามารถฟื้นคืนได้อีกต่อไป ประกอบกับในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 18 การค้าเรือสำเภาก็ถูกจำกัดปริมาณจากรัฐบาลญี่ปุ่นใน ค.ศ. 1715 ญี่ปุ่นออกกฎหมายควบคุมจำนวนเรือจีนที่เข้านางาซากิ จาก 80 ลำ

⁷ เจิ้ง เจิงกิง หรือที่ชาวตะวันตกรู้จักกันในชื่อค็อกซิงกา (เพี้ยนมาจากสำเนียงฮกเกี้ยน “กั๋วซิงเหยีย” ซึ่งเป็นชื่อที่คนทั่วไปเรียก เจิ้ง เจิงกิง) เป็นลูกครึ่งจีน-ญี่ปุ่น ในช่วงที่ราชวงศ์หมิงพ่ายแพ้ให้กับผู้นำกบฏชาวนา จนเมืองหลวงปักกิ่งถูกตีแตก เชื้อพระวงศ์หมิงหนีมาตั้งมั่นที่เมืองนานกิง และตั้งราชวงศ์หมิงใต้ขึ้น เจิ้ง เจิงกิงจึงเข้าต่อสู้เพื่อปกป้องราชวงศ์หมิงใต้ ต่อมาภายหลังถูกไปตีเกาะไต้หวันจากการเป็นอาณานิคมของดัตช์ การยึดไต้หวันเป็นที่มั่นทำให้เจิ้ง เจิงกิงสามารถทำการค้าขายทางทะเลได้อย่างสะดวกมากขึ้น นับได้ว่ากลุ่มเจิ้ง เจิงกิงมีส่วนในการสร้างและพัฒนากิจการกรมทางการค้าทางทะเลของชาวจีนที่เจริญขึ้นในช่วงเวลานี้ด้วยเช่นกัน ดูเพิ่มเติม Ku Boon Dar, “The Zheng family and the Dutch in the Malay archipelago: Competition and conflict in the 17th Century,” *Journal of Nusantara Studies* 3, 2 (2018): 54-65.

เหลือเพียง 30 ลำ และลดน้อยลงเรื่อยๆ จนเหลือเพียงปีละ 4 ลำในปลาย ศตวรรษที่ 18 เนื่องจากแร่เงินในญี่ปุ่นลดน้อยลงมากจากการลักลอบค้าขาย กัน ญี่ปุ่นจึงต้องควบคุมปริมาณสินค้าออก ทำให้การค้าระหว่างจีน-เอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้-ญี่ปุ่นค่อยๆ ลดลง และหมดไปใน ค.ศ. 1733 เรื่องจาก ปัตตานีเข้ามาที่นางาซากิเป็นปีสุดท้ายคือ ค.ศ. 1709 (ปิยะดา ชลวร 2554: 134) นับเป็นการสิ้นสุดความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างญี่ปุ่นและปัตตานี จากหลักฐานเอกสารที่ปรากฏ

บทสรุป

ความสัมพันธ์ระหว่างปัตตานีและญี่ปุ่น เริ่มขึ้นจากพ่อค้าชาวริวกิว ที่เข้ามาค้าขายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งนอกจากปัตตานีแล้ว ริวกิว ยังค้าขายกับอยุธยาอีกด้วย ริวกิวทำหน้าที่เป็นพ่อค้าคนกลางในการขนส่ง สินค้าให้กับจีนและญี่ปุ่นในช่วงที่ยังไม่เปิดประเทศตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 15 หลังจากนั้น เมื่อชาวยุโรปเข้ามาและจีนกับญี่ปุ่นเริ่มเข้ามาค้าขายเอง โดยตรง ริวกิวก็ยุติบทบาทของตนลง อยุธยาและปัตตานีมีสินค้าสำคัญ ที่ญี่ปุ่นต้องการหลายรายการ เป็นต้นว่า หนังงวง ไม้ฝางและหนังปลา กระเบน ซึ่งนอกจากสินค้านี้แล้ว ยังมีเครื่องถ้วยสังคโลกที่จำหน่าย โดยอยุธยา ดังปรากฏหลักฐานในแหล่งโบราณคดีของญี่ปุ่นอีกด้วย ในขณะที่เครื่องถ้วยอิเซินของญี่ปุ่นก็ปรากฏในเมืองท่าโบราณหลายแห่งในประเทศไทย เป็นต้นว่า อยุธยา เชียงใหม่ ลพบุรี นครศรีธรรมราช และ ปัตตานี การขุดค้นทางโบราณคดีของผู้เขียนใน ค.ศ. 2017 เผยให้เห็นเครื่อง ถ้วยแบบคาร์ตซีและอาริตะในพื้นที่มีกิจกรรมทางการค้าของปัตตานีโบราณ ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 16-18 การศึกษาเอกสารทางประวัติศาสตร์พบว่า เมื่อ VOC เริ่มนำเครื่องถ้วยญี่ปุ่นออกมาค้าขายในตลาดโลกในศตวรรษที่ 1640 ก็ได้รับความสนใจและผลิตเพิ่มมากขึ้น สาเหตุคือเมื่อราชวงศ์ชิงห้าม พ่อค้าเดินทางออกนอกประเทศใน ค.ศ. 1656 ช่วงเวลานี้เอง กลุ่มกบฏเจิ้ง เฉิงกิงที่ต่อต้านราชวงศ์ชิงยังคงเล่นเรือค้าขายกับญี่ปุ่นและเมืองท่าในเอเชีย

ตะวันออกเฉียงใต้อยู่ และเป็นคนกลุ่มนี้เองที่นำเครื่องถ้วยญี่ปุ่นไปขายให้กับปัตตานี จนกระทั่งกลุ่มของเจิ้ง เฉิงกงถูกปราบปรามได้ใน ค.ศ. 1683 ราชวงศ์ชิงจึงยกเลิกกฎหมายห้ามเดินเรือในปีถัดมา ทำให้พ่อค้าชาวจีนเดินเรือไปค้าขายที่ญี่ปุ่นโดยตรงอีกครั้ง ด้วยเหตุนี้หลังจาก ค.ศ. 1684 เป็นต้นมา พ่อค้าที่นำเครื่องถ้วยญี่ปุ่นไปขายให้กับปัตตานีจึงเป็นพ่อค้าที่มาจากจีน ไม่ใช่กลุ่มของเจิ้ง เฉิงกงอีกต่อไป การค้าเครื่องถ้วยญี่ปุ่นในปัตตานีจึงเริ่มต้นในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 17 และสิ้นสุดลงในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 18 จากปัจจัยภายนอกและภายในที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กรมศิลปากร, 2522. **บันทึกเรื่องสัมพันธ์ภาพระหว่างกรุงสยามกับนานาประเทศในคริสต์ศตวรรษที่ 17 เล่ม 3**. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนสหประชาพาณิชย์.
- _____, 2540. **เครื่องถ้วยญี่ปุ่น**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ทวี ธีรวงศ์เสรี, 2523. “การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างเมืองปัตตานีกับญี่ปุ่นในสมัยกรุงศรีอยุธยา.” **วารสารประวัติศาสตร์** 5 (1): 1-7.
- ปิยชาติ สิงห์, 2550. “การศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของเมืองท่าปัตตานี นครศรีธรรมราช สงขลา ระหว่างพ.ศ. 2133-2231.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ปิยดา ชลวร, 2554. **ประวัติศาสตร์ปัตตานีในคริสต์ศตวรรษที่ 16-18 จากบันทึกของจีน รวีกว และญี่ปุ่น**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ซิลค์เวอร์ม.
- วรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ, 2550. **หนังสือ ไม้ฝาง ช้าง ของป่า: การค้าอยุธยาสมัยพุทธศตวรรษที่ 22-23**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- ศจีพรรณ ศรีกล้า, 2547. “การค้าเครื่องถ้วยระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-23 ตอนต้น.” สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุวิมล สุขเกษม, 2550. “ปัตตานีในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อิชิอิ โยเนะโอะ และ โยชิกาวะ โทชิฮารุ, 2530. **ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น 600 ปี**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ภาษาต่างประเทศ

- Bougas W. A., 1990. “Patani in the beginning of the XVII century.” **Archipel** 39: 113-38.
- _____, 1994. **The kingdom of Patani between Thai and Malay mandala**. Selangor: Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Bradley F. R., 2008. “Piracy, smuggling, and trade in the rise of Patani, 1490–1600.” **Journal of the Siam Society** 96: 27-50.
- Breazeale K., 1999. “Thai maritime trade and the ministry responsible.” In K. Breazeale (Ed.), **From Japan to Arabia: Ayutthaya’s maritime relations with Asia** (pp. 1-54). Bangkok: The Foundation for the Promotion of Social Sciences and Humanities Textbooks Project.

- Cort L. A., 1993. "Buried treasured in Japan: Another source for Thai ceramic history." In **Thai ceramic the James and Elaine Connell collection** (pp. 27-44). Kuala Lumpur: Oxford University Press.
- Davies D. W., 1961. "Japan and the Malay Peninsula." In **A primer of Dutch seventeenth century overseas trade** (pp. 70-81). The Hague: Martinus Nijhoff.
- Dupoizat M.-F., 2004. "Gres et porcelains du site de Ban Kru Se, province de Pattani." In **Etudes sur l'histoire du sultanat de Patani** (pp. 117-39). Paris: Ecole Francaise Extreme Orient.
- Farrington A. & Na Pombejra D., 2007. **The English factory in Siam, 1612-1685**. London: The British Library.
- Guy J. S., 1987. **Oriental trade ceramics in South-East Asia, ninth to sixteenth centuries: With a catalogue of Chinese, Vietnamese and Thai wares in Australian collections**. Singapore, Oxford, and New York: Oxford University Press.
- Impey O. R., 1989. "Japanese export porcelain" In **Japanese art from the Gerry collection in the Metropolitan Museum of Art** (pp. 61-65). New York: The Metropolitan Museum of Art.
- Ishii Y., 1998. **The junk trade from Southeast Asia: Translations from the Tōsen Fusetsu-gaki, 1674-1723 (Data paper series sources for the economic history of Southeast Asia)**. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Ku B. D., 2018. "The Zheng family and the Dutch in the Malay archipelago: Competition and conflict in the 17th Century." **Journal of Nusantara. Studies** 3 (2): 54-65.
- Lapian A. B., 1999. "Power politics in Southeast Asia waters." In K. Breazeale (Ed.), **From Japan to Arabia: Ayutthaya's maritime relations with Asia** (pp. 137-49). Bangkok: The Foundation for the Promotion of Social Sciences and Humanities Textbooks Project
- Nagazumi Y., 1999. "Ayutthaya and Japan: Embassies and trade in the seventeenth century." In K. Breazeale (Ed.), **From Japan to Arabia: Ayutthaya's maritime relations with Asia** (pp.89-103). Bangkok: The Foundation for the Promotion of Social Sciences and Humanities Textbooks Project.
- Neck, J. C. van & Warwijck W., 1969. **Waerachtig verhael van de schipvaerd op Oost-Indien ghedaen by acht schepen in den jare 1598 . - Neck, Jacob van. Kort ende waerachtigh verhael van de tweede schipvaerd by de Hollanders op Oost-Indien ghedaen**. Amsterdam: n.p.

- Nogami T., 2006. "On Hizen porcelain and the Manila-Acapulco trade." **Bulletin of the Indo-Pacific Prehistory Association** 26: 124-30.
- Reid A., 1993. **Southeast Asia in the age of commerce, 1450-1680. Vol. 2: Expansion and crisis.** New Haven: Yale University Press.
- Smith G. V., 1974. **The Dutch in seventeenth-century Thailand.** Illinois: Center for Southeast Asian Studies, Northern Illinois University.
- Spinks C. N., 1956. "Siam and pottery trade in Asia." **Journal of Siam Society** 14 (part 2): 61-111.
- Stitt I., 1974. **Japanese ceramics of the last 100 years.** New York: Crown Publishers.
- Teeuw A. & Wyatt D. K., 1970. **Hikayat Patani: The story of Patani.** The Hague: Martinus Nijhoff.
- Terpstra H., 1938. **De factorij der Oostindische Compagnie te Patani.** The Hague: Martinus.
- Watanabe Y., 2013. "The overseas export of Hizen porcelain and the port of Nagasaki." **Locality Humanities** (10): 241-67.

